

SPRÅK OG FILOSOFI – PÅ NORSK

KRITIKK AV
SPRÅKFILOSOFI,
GEORG KJØLL
(OSLO: FAGBOKFORLAGET 2013)

Av Håkon Dedichen

Det finnes ikke mange norske introduksjonsbøker om filosofi, og språkfilosofi er, i enda større grad enn filosofi generelt, et felt man rett og slett ikke bedriver på norsk.¹ *Språkfilosofi* fremstår dermed som et friskt pust som forhåpentligvis vil gjøre dette fagområdet mer tilgjengelig for de som kommer til det for første gang. Boka er skrevet av Georg Kjøll, som har en doktorgrad i filosofi og lingvistikk fra Universitetet i Oslo.

Språkfilosofi er en kort bok på underkant av 200 sider, trykket i et mindre format enn det som er vanlig for lærebøker. Holder den mål som introduksjonsbok til et så vidt og komplisert fagområde? I boka vektlegges et begrenset sett med spørsmål, hovedsakelig knyttet til språklig mening. Ifølge forlaget er boka rettet inn mot filosofi- og lingvistikkstudenter på universitets- og høyskolenivå, samt alle andre som er interesserte i språk og filosofi. Det er imidlertid verdt å nevne at denne boka passer best til studenter på nybegynnernivå, som en ufarlig innføring i tyngre faglitteratur. Studenter som allerede har generell kjennskap til språkfilosofi, for eksempel gjennom et introduksjonskurs, vil sannsynligvis ha mer nytte av en bok som går dypere inn i de ulike spørsmålene.

Boka starter med en kort introduksjon av språkfilosofi som disiplin, hvor Kjøll beskriver hvordan språkfilosofi skiller seg fra andre tilnærminger til studiet av språk, slik som ulike typer lingvistikk. Forfatteren forklarer hva som kjennetegner mening innenfor språkfilosofi, men jeg savner en litt mer grundig innføring i hvilke andre temaer som også opptar språkfilosofen. Det hadde for eksempel vært på sin plass med en kort innføring i forskjellen mellom syntaks, semantikk og pragmatikk.

Forfatteren går i det første kapittelet også inn på hva

som skiller en filosofisk tilnærming fra en empirisk. For de som har liten eller ingen kjennskap til språkfilosofi, er det nyttig å gjøre seg kjent med slike fundamentale spørsmål knyttet til filosofisk metode på et tidlig stadium. Den pedagogiske tilnærmingen stopper ikke her: Hver gang en ny teknisk term blir introdusert, har forfatteren skrevet en liten forklaring som er å finne i marginen. Begreper som «intuisjon», «egenskaper» og «proposisjon» blir gitt slike korte forklaringer. Dette er selvsagt ikke på langt nær uttømmende forklaringer av begrepene, men min egen erfaring tilsier at slike korte og lettfattelige forklaringer av tekniske termer er gode å ha når man forsøker å sette seg inn i et helt nytt emne. Forfatteren blir imidlertid kanskje i overkant pedagogisk i begynnelsen av andre kapittel. Her blir filosofi sammenliknet med en fest, hvor klynger av festedeltakere representerer ulike retninger innen filosofien.

I bokens andre kapittel blir leseren gitt en kort innføring i ulike historiske teorier om språk og mening. I løpet av om lag tretti sider blir leseren kjent med Platons, Aristoteles', John Lockes og J.S. Mills' syn på språk, samt de viktigste språkfilosofiske posisjonene utviklet i senere tid, fra og med Gottlob Freges arbeider sent på 1800-tallet. Det virker litt underlig at Platon og Aristoteles i denne delen blir tildelt i underkant av syv sider, mens Bertrand Russells teori om bestemte beskrivelser kun blir tildelt to sider i hele boka. Det er i og for seg ikke noe negativt i det å introdusere historiske skikkelser som Platon og Aristoteles, men i den historiske gjennomgangen er det tydelig at forfatteren gaper over litt for mye på svært få sider. Dette kommer klart frem i det han skal forklare hovedtesen i Russells «On Denoting». Forklaringen er så til de grader forenklet og komprimert at det er vanskelig å se for

seg akkurat hva en som ikke er kjent med Russells språkfilosofi skal få ut av den. I en såpass kort introduksjonsbok må det riktignok gjøres visse prioriteringer, og jeg er enig med Kjøll i at en historisk gjennomgang er på sin plass; den burde imidlertid vært en del lenger. I denne sammenhengen er det et stort pluss at hvert kapittel inkluderer en lang og annotert liste over anbefalt sekundærlitteratur, slik at det legges til rette for at leseren kan sette seg dypere inn i temaene som tas opp.

Introduksjoner til språkfilosofi har ofte en historisk lineær tilnærming, med utgangspunkt i de sentrale spørsmålene som er å finne hos Frege og Russell. Dette kan i noen tilfeller ha den uheldige konsekvensen at leseren føres inn i innviklede historiske debatter som spenner over mye av analytisk filosofi gjennom det tjuende århundre, uten først å ha blitt gitt et tilstrekkelig overblikk over hva en filosofisk undersøkelse av språk egentlig har som mål å oppnå. Ved å snevre inn hvilke spørsmål som tas opp, samtidig som han forklarer leseren hvorfor nettopp disse innsnevringene har blitt gjort, gir Kjøll et overblikk som jeg har savnet i andre introduksjonsbøker til språkfilosofi.

Et eksempel på hvordan Kjøll presenterer stoffet på en tilgjengelig måte, er hvordan han har valgt å dele inn det tredje kapittelet av boka, som dreier seg om hva som utgjør meningen til ord og uttrykk. Kapittelet tar for seg *internalistiske* og *eksternalistiske* teorier om mening. Kort og forenklet sier eksternalistiske teorier at meningen til, i alle fall noen, ord får sin mening bestemt av den ytre verden, uavhengig av hva som foregår inne i hodene våre. Internalisme avviser dette, og hevder at mening utelukkende er bestemt av vår indre tilstand. Ved å presentere stoffet innenfor en slik ramme gir Kjøll et godt overblikk over ulike teorier om mening. Uten denne typen ramme kan det være vanskelig for nybegynnere innenfor hvilket som helst fag å se sammenhengen mellom ulike teorier og posisjoner, og jeg synes at Kjøll gjør en god jobb i å legge til rette for at leseren skal forstå sammenhengen i stoffet.

De resterende to kapitlene tar for seg henholdsvis hvordan språk i bruk får sin mening, og forholdet mellom språk og tanke. I det førstnevnte tar forfatteren utgangspunkt i den dagligdagse tanken om at muligheten for kommunikasjon kan forklares ved at folk vet hva ord betyr, og er kjent med de grammatiske reglene som bestemmer hvordan ordene settes sammen. Denne utbredte tanken om at ords mening sammen med grammatiske regler kan forklare mening og kommunikasjon, kalles «komposisjonalitet». Det finnes imidlertid en rekke eksempler som viser at språket vi benytter ikke er så enkelt. Kjøll introduserer derfor noen begreper som skaper problemer

for dette dagligdagse synet, slik som kontekstavhengighet og implikatur. Kapittelet dekker stort sett det som blir tatt opp i et typisk introduksjonskurs. I det siste kapittelet – om forholdet mellom språk og tanke – er det fortsatt språklig mening som er hovedtema. I tillegg tar Kjøll opp interessante spørsmål som vanligvis er fraværende i introduksjonsbøker om språkfilosofi, slik som forholdet mellom språk og intelligens.

En mindre heldig side ved boka er at det florerer av mer eller mindre alvorlige rettskrivnings- og tegnsettingsfeil, samt at det er en del faktafeil som strengt tatt ikke burde ha blitt med i en fagbok. Det er oppgitt feil årstall på Aristoteles' fødsel og død: Det hevdes at han levde mellom år 322 og år 284 fvt., selv om han som kjent levde fra år 384 til år 322 fvt. En annen feil som kan skape forvirring, er at forfatteren veksler mellom å skrive «Gottlob Frege» og «Gottleb Frege», der sistnevnte er stavet feil. Boka ville hatt godt av grundigere redigering og korrekturlesing, og dette vil forhåpentligvis rettes opp i en senere utgave.

Alt i alt er *Språkfilosofi* en god introduksjonsbok for lesere som har liten eller ingen befatning med språkfilosofi fra før. Den har en pedagogisk tilnærming til stoffet, og tar sjelden i bruk noen tekniske filosofiske termer uten først å forklare dem på en lettfattelig måte. Spesielt godt likte jeg at forfatteren har valgt et godt sett med spørsmål å vektlegge, samt at han presenterer dem på en bedre måte enn mange andre introduksjonsbøker i språkfilosofi. Eksempler på dette er *Philosophy of language: a contemporary introduction* av William Lycan, som etter min mening følger det historiske narrativet for tett, og Scott Soames' *Philosophy of language*, som er for ugjenomtrentelig til å være en god introduksjonsbok. Det første kapittelet kunne imidlertid gitt en litt mer grundig innføring i viktige språkfilosofiske begreper, og forsøket på å gi en innføring i ulike historiske posisjoner er bare delvis vellykket, i hovedsak fordi forfatteren forsøker å ta for seg for mye på for få sider. Boka plages også av en del skrive- og faktafeil, noe som i mine øyne ikke nødvendigvis er et helt avgjørende ankepunkt, men som allikevel trekker helhetsinntrykket ned.

NOTER

¹ Kanskje er denne tendensen litt på hell i disse dager – siste nummer av *Norsk Filosofisk Tidsskrift* er delvis viet Frege.